

Олексій Вертій

УЧАСТЬ ПОЛТАВЦІВ У КЛОПОТАННЯХ ПРО ПІДГОТОВКУ ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІВАНА ФРАНКА

У фондах Львівського національного літературно-меморіального музею І. Я. Франка серед інших документів зберігається збірка під назвою «Україна і світ». Унікальна колекція матеріалів про взаємозв'язки Української РСР з іншими народами „Іван Я. Франко – перший в історії українського народу міжнародний ювіляр (1856 – 27 серпня 1956)”. Документи №№ 1–243, стор. 1–318. Том перший. Листування». Її старанно збрали й упорядкували співробітники музею. Зміст цих матеріалів яскраво й доволі ґрунтовно характеризує шовіністичну, великодержавну політику КПРС та советської держави щодо української літератури та культури, їхню цілеспрямовану роботу на духовне винародовлення неросійських націй і народностей, які входили до складу СРСР. Серед них, як уже зазначалося, листування представників різних верств тогочасного українського суспільства, колгоспів, підприємств, навчальних і науково-дослідних закладів, установ та організацій, окремих осіб тощо стосовно підготовки й відзначення ювілею Каменяра (усього реєстр на 492 позиції), «Покажчик зарубіжних країн, звідки клопоталися про ювілей Івана Франка по лінії Всесвітньої Ради Миру» (21 позиція), газетні й журнальні публікації і т. ін., що все ще потребують докладного вивчення франкознавцями.

Зібрані матеріали засвідчують, що одними з перших в Україні на складений Українським республіканським урядовим комітетом план заходів із підготовки та проведення 100-річчя з дня народження І. Франка відгукнулися ректорат, партійна та громадські організації Львівського державного університету імені І. Франка. У листі від 16 грудня 1955 року за підписами ректора університету, члена-кореспондента АН УРСР Є. К. Лазаренка та секретаря парторганізації В. Г. Сокурєнка на ім'я голови комітету М. Бажана, зокрема, зазначалося: «Ми просимо Вас звернутися до Всесвітньої Ради Миру

з клопотанням про те, аби сторіччя з дня народження Івана Франка було оголошено датою загальносвітового значення і відзначено всіми прогресивними організаціями світу як свято трудящих, що вшановують свого поета – борця за визволення трудящого людства від всіх форм національного та соціального гніту і поневолення» («Україна і світ». Унікальна колекція матеріалів про взаємозв'язки Української РСР з іншими народами „Іван Я. Франко – перший в історії українського народу міжнародний ювіляр (1856 – 27 серпня 1956)”. Документи №№ 1–243, стор. 1–318. Том перший. Листування. – С. 41». Далі покликання на це джерело в дужках у тексті).

Очевидно, це спонукало Український республіканський урядовий комітет із відзначення ювілею письменника поставити це питання перед ЦК КПРС, адже 19 грудня 1955 року народний артист СРСР А. Бучма, народний художник СРСР В. Касіян, народна артистка СРСР М. Литвиненко-Вольгемут, народний артист СРСР, композитор Л. Ревуцький надсилають відповідного листа-клопотання особисто першому секретареві ЦК КПРС М. Хрущову. «Весьма желательнo, – писали вони, – отметить юбилей Ивана Франко не только в братских республиках СССР, но и за рубежами нашей страны как интернациональный юбилей по линии Всемирного Совета Мира.

Вероятно, не поздно и теперь войти с ходатайством во Всемирный Совет Мира о включении юбилей Ивана Яковлевича Франко в число международных юбилеев 1956 года. Ведь это был бы первый юбилей деятеля культуры сорокадвухмиллионного народа Украинской ССР» [с. 6]. Із таким клопотанням до Советського комітету захисту миру особисто звернувся і київський інженер І. Соловей. Хтозна, як складалася доля цих листів, але питання про ювілей І. Франка таки було винесене на засідання Бюро Всесвітньої Ради Миру. Однак Бюро

не взяло це до уваги, й позитивної ухвали тоді не було винесено. У листі-відповіді І. Солов'ю від 31 грудня 1955 року заступник відповідального секретаря Советського комітету захисту миру М. Швецова з виразним відтінком злорадства відповіла: «Вы предлагаете во всемирном масштабе отметить юбилей Ивана Франко. Такое предложение советская делегация вносила при рассмотрении вопроса о праздновании великих культурных годовщин в 1955 году» [с. 57]. Та «советская делегация», явно, не докладала ніяких зусиль для винесення позитивної ухвали з цього питання, адже М. Швецова в тому ж листі цинічно, засвідчуючи свою обмеженість і безкультур'я, пояснювала, що «к сожалению, произведения Ивана Франко мало известны зарубежным читателям, и поэтому на заседании бюро Всемирного Совета Мира было решено отметить в 1956 году 75-летие со дня смерти Достоевского», хоч це і «не исключает того, что юбилей Ивана Франко будет широко отмечаться в Советском Союзе» [с. 57]. Тут уже простежувалося відверте лицедірство.

Цілком природно, що такий характер розвитку подій у жодному разі не влаштував громадськість України. Тоді від робітників, селян, творчої та наукової інтелігенції, громадських і державних діячів, установ і організацій, окремих осіб зі всієї України до Всесвітньої Ради Миру, ХХ з'їзду КПРС, Голови Верховної ради СРСР К. Ворошилова, Ради національностей Верховної ради СРСР, Советського комітету захисту миру, Ради міністрів УРСР, Президії АН України, ювілейної франківської комісії при Спільці письменників СРСР, редакцій радіомовлення, газет, журналів тощо було організовано листи з різко критичною оцінкою позиції Советського комітету захисту миру, інших советських організацій та установ, різного роду редакцій у справі підготовки та відзначення ювілею.

Так, у листі економіста Мотрі Сенченко з м. Корсунь-Шевченківського Черкаської області до редакції газети «Советская Россия» йшлося про свідоме замовчування редакцією інформації про І. Франка та його ювілей, адже на сторінках видання тоді було надруковано лише кілька рядків про франківський рік у Чувашії та шість рядків про його відзначення у Білорусії, не друкувалися навіть програмні твори митця, на відміну від того, як це було в центральній пресі в дні вшанування пам'яті М. Горького. Із двома листами до Головного управління радіомовлення для закордону звернувся студент О. Коновалов. У різні – наведені вище та інші – інстанції надіслали листи колгоспники з Київщини та Черкащини К. Журавель, П. Терновий, Ч. Семененко, В. Заряда, краснолуцькі

шахтарі з Ворошиловградщини Бондаренко, Вадехін, Сурим, робітники Криворізького залізничного басейну М. Ведмеденко, О. Кропачов, С. Голубар, Г. Буртовий, С. Антропов, М. Балагур, колгоспники й інтелігенція артилі імені Першого травня із с. Криворівня на Станіславщині Г. Гнатенко, Захарук, Крамаренко, Биканюк, Зеленчук, учителі Б. Хоменко та інші із с. Корделівці Калинівського району на Вінниччині, Г. Медяник (с. Глинськ на Сумщині), Д. Сербин (Одеса), лікар О. Гребеник (Запоріжжя), бухгалтер А. Вересоцький (Миколаїв), учень 10 класу з Євпаторії Кримської області В. Міллер, земляки письменника із с. Івана Франка Підбузького району на Дрогобиччині І. Бабинський, М. Гаврилик, Р. Чапля, Д. Кащій, С. Франко, І. Франко, М. Чапля, М. Буцак, М. Сарабрін, Г. Афарінов, О. Косовська, читачі міської бібліотеки м. Ворошиловська (нині Алчевськ) Ворошиловградської області Прохоров, Горбунко, Шульц, Щепакін, Ельченко, Штучка, Зариц.

Своє вагоме слово сказали й письменники М. Стельмах, В. Сосюра, Остап Вишня, П. Воронько, Ю. Назаренко, народні артисти СРСР Н. Ужвій, І. Паторжинський, Л. Ревуцький, відомі вчені, художники, композитори І. Крип'якевич, І. Свенцицький, М. Рудницький, О. Кульчицька, І. Севера, С. Людкевич, А. Кос-Анатольський та інші, син письменника Т. Франко та внучка З. Франко, діти й родичі видатних українських письменників М. Тобілевич, А. Тобілевич, І. Коцюбинська, К. Стефаник, Н. Семанюк, М. Рудченко. Вони також наполегливо домагалися від владних структур, громадських організацій ужити дієві заходи з підготовки й відзначення ювілею Каменяра.

Високий рівень національної свідомості, чітка громадянська позиція, усвідомлення свого національного обов'язку перед пам'яттю І. Франка, своїми сучасниками та нащадками представників різних верств і прошарків українського суспільства, бюрократизм і намагання центральними органами влади та керівництвом громадських організацій, пресою та радіо в Москві звести нанівець усі клопотання та намагання української громадськості в цій справі сколихнули письменників, діячів культури, інтелігенцію в союзних республіках та національних автономних утвореннях в СРСР. Вони також дієво підтримали прагнення українців відзначити ювілей І. Франка на міжнародному рівні, адже й на собі відчували наслідки національного поневолення, приховано ворожої щодо неросійських національностей політики КПРС та уряду СРСР. На захист імені українського класика з вимогою справді широкого відзначення 100-річчя від дня його народження на

всіх теренах советської імперії та за кордоном виступили літературознавець Ю. Пширков (Білорусія), художник Баго Колаєв (курд за походженням, Київ), учитель німецької мови Богдан Попович (с. Філіпівське Іркутської області), чукотський письменник В. Енминкау (Анадир, Чукотський національний округ, Магаданська обл.), студент-удмурт Г. Ходирєв (Іжевськ), завідувач клубу О. Баранюк (с. Чердбах Нижне-Амурського району на березі Тихого океану), письменник і перекладач Р. Ішмурат (Татарстан), чуваські письменники О. Алга, В. Долгов, М. Сироткін, О. Талвир, К. Турхан, Я. Усхай, П. Хузангай, Башкирський комітет захисту миру, Спілка советських письменників Молдавії, вдова литовського класика Людаса Гіри Броніслава Гірене, Голова Ради національностей Верховної ради СРСР В. Лаціс та ін.

Звичайно, така боротьба українців за вшанування пам'яті І. Франка в СРСР та світі, її підтримка представниками інших народів СРСР не могла залишитися поза увагою і за кордоном. Так, М. Неврлі (Братіслава) написав проект декларації Слов'янського комітету Чехословаччини із клопотанням перед Всесвітньою Радою Миру включити соту річницю із дня народження І. Франка в міжнародні ювілеї 1956 року. Прогресивна громадськість Канади через Д. Ендікотта також порушила клопотання про відзначення цього ювілею у всьому світі. Дієву участь у справі підготовки ювілею взяли також президент Словацької АН А. Павлик, Н. Хікмет (Туреччина), І. Хірано (Японія), Х. Саламеа (Куба), представники Австралії, Англії, Латинської Америки, Лівану, Польщі, Франції, НДР, В'єтнаму, Колумбії, Югославії, Румунії [с. 641–694].

Цілком зрозуміло, що це вже не були кимось організовані листи. Відтак це був вияв високої оцінки визнання міжнародного значення життя і творчості І. Франка, глибокого зацікавлення ними, що цілковито спростовувало наведене вище твердження заступника відповідального секретаря Советського комітету захисту миру М. Швецової про те, що «произведения Ивана Франко мало известны зарубежным читателям», переконливим свідченням нечесної позиції советської делегації на згаданому вище засіданні Бюро Всесвітньої Ради Миру, яка в першу чергу дбала про відзначення 75-річчя із дня смерті Ф. Достоєвського, аніж про 100-річчя із дня народження І. Франка.

Унаслідок такої позиції громадськості України та представників інших країн світу 9 квітня 1956 року Всесвітня Рада Миру повернулася до повторного розгляду цього питання і винесла ухвалу про відзначення ювілею І. Франка на міжнародному рівні. Її підписали 29 членів

Бюро Всесвітньої Ради Миру. А вже 29 квітня 1956 року та сама М. Швецова у відповіді на лист членів ученої ради Чернівецького державного університету стримано повідомляла: «Мы получили ваше (тут і далі слово «Ваше» в оригіналі написано з маленької літери. – О. В.) письмо и рады сообщить вам, что Всемирный Совет Мира удовлетворил нашу просьбу, и 100-летие со дня рождения великого украинского поэта Ивана Франко будет отмечаться национальными комитетами во всех странах мира. Об этом, вероятно, вы читали в наших газетах» [с. 76].

Разом із тим це була перемога громадськості України, яка своєю згуртованістю, волею, цілеспрямованістю, високим почуттям національної честі, гідності, національного обов'язку та рівнем національної свідомості загалом переконливо довела, що 1) українці за найскладніших обставин уміють відстояти свою національну честь і гідність, що вони можуть і повинні бути невіддільними великодержавній системі та політиці советської імперії, можуть і повинні змушувати її рахуватися з нами і виконувати нашу волю, 2) що в цій єдності наша сила і 3) таким чином вони домоглися, щоб ім'я, життя і творчість видатного сина українського народу стали ще відомішими і набули ще більшого визнання у всьому світі.

Не стояли осторонь цієї важливої загальнонаціональної справи й полтавці. Із листами-клопотаннями до Советського комітету захисту миру звернулися колгоспники з Гадяцького району, робітники та інтелігенція Полтави. Окремі особи, серед них В. Мулько, Г. Зеленова, Г. Соколова, М. Литвинова, Ю. Співак, І. Винярський, Т. Куц (Полтавська трикотажна фабрика), В. Орловський, Б. Юхимець, М. Білієвський, Г. Алексєєв, М. Гришков, С. Чижко, О. Шапка (Полтавський паровозоремонтний завод), подруга Лесі Українки, пенсіонерка А. Макарова з Гадяча, син Панаса Мирного М. Рудченко та інші. Їхній голос також потужно зазвучав разом із голосами інших національно свідомих громадян України, а їхня національна громадянська позиція стала прикладом справді національної позиції, вагомим внеском у боротьбу з московським комуно-советським режимом за світове визнання і вшанування пам'яті І. Франка на міжнародному рівні.

Нижче, як свідчення цього, подаємо два документи зі збірки «„Україна і світ“». Унікальна колекція матеріалів про взаємозв'язки Української РСР з іншими народами „Іван Я. Франко – перший в історії українського народу міжнародний ювіляр (1856 – 27 серпня 1956)”. Документи №№ 1–243, стор. 1–318. Том перший. Листування».

* * *

№ 1

Міністерство культури УРСР
Головне управління
культурно-освітніх установ

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ЛІТЕРАТУРНО-МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ
ПАНАСА МИРНОГО**

м. Полтава, вул. Панаса Мирного, 56.

№ _____ «26» серпня 1956 р.

ШАНОВНИЙ ТОВАРИШУ РЕДАКТОРЕ!

Подajući при цьому звернення Полтавського літературно-меморіального музею ПАНАСА МИРНОГО до президії Спілки радянських письменників України /відкритий лист/, просимо надрукувати його в наступному номері Вашої газети.

Директор музею /Рудченко/

**ДО ПРЕЗИДІЇ СПІЛКИ
РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
УКРАЇНИ**

ШАНОВНІ ТОВАРИШІ!

Враховуючи значення і розмах, який набрало зараз святкування 100-річчя з дня народження великого українського письменника-революціонера ІВАНА ФРАНКА, святкування, яке вийшло за межі не лише України, а й всього Радянського Союзу і відзначається зараз країнами всього світу, – цілком доречно висунути питання про увічнення пам'яті Великого Каме́няра у нас на Україні ще одним заходом: утворенням у Києві літературно-меморіального музею ІВАНА ФРАНКА.

Значення Івана Франка для української літератури і культури, пам'ять про нього як письменника, поета, драматурга, перекладача, вченого і революціонера цілком виправдовують такий захід.

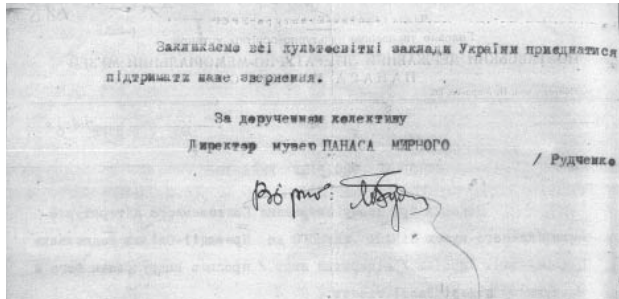
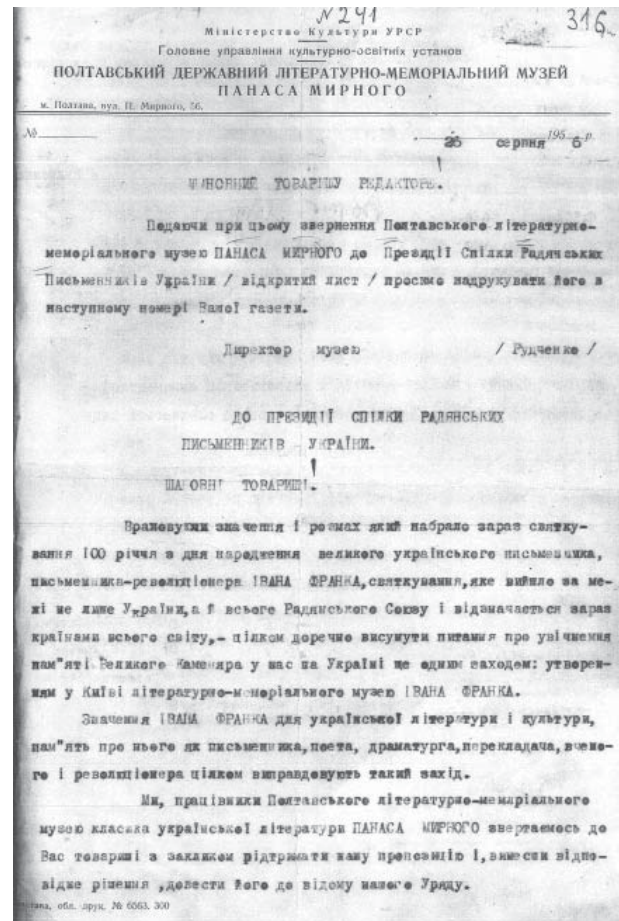
Ми, працівники Полтавського-літературно-меморіального музею класика української літератури ПАНАСА МИРНОГО, звертаємось до Вас, товариші, з закликом підтримати нашу пропозицію і винести відповідне рішення, довести його до відому нашого Уряду.

Закликаємо всі культосвітні заклади України приєднатися і підтримати наше звернення.

За дорученням колективу

Директор музею ПАНАСА МИРНОГО /Рудченко/

Вірно: підпис

№ 2

Копія

СССР
Советский комитет защиты мира
Адрес: Москва, ул. Кропоткина, 10
Тел. Г 6-94-36

№ 1238 _____ 9 августа 1956 _____

Полтава, ордена Трудового Красного Знамени
паровозоремонтный завод им. А. А. Жданова

Уважаемые товарищи!

Советский комитет защиты мира получил Ваше (тут слова «Ваше», «Вы». «Вам», як бачимо, написані вже з великої літери. – О. В.) письмо, в котором выражается пожелание о проведении в 1956 году франковского года.

Нам приятно было читать Ваше сообщение о том, что во всех бригадах и цехах Полтавского паровозоремонтного завода проходят интересные беседы, читаются лекции о жизни и творчестве классика украинской литературы И. Франко.

В свою очередь сообщаем, что за время подготовки по проведению предстоящего юбилея И. Франко в Советском Союзе уже проделана большая работа.

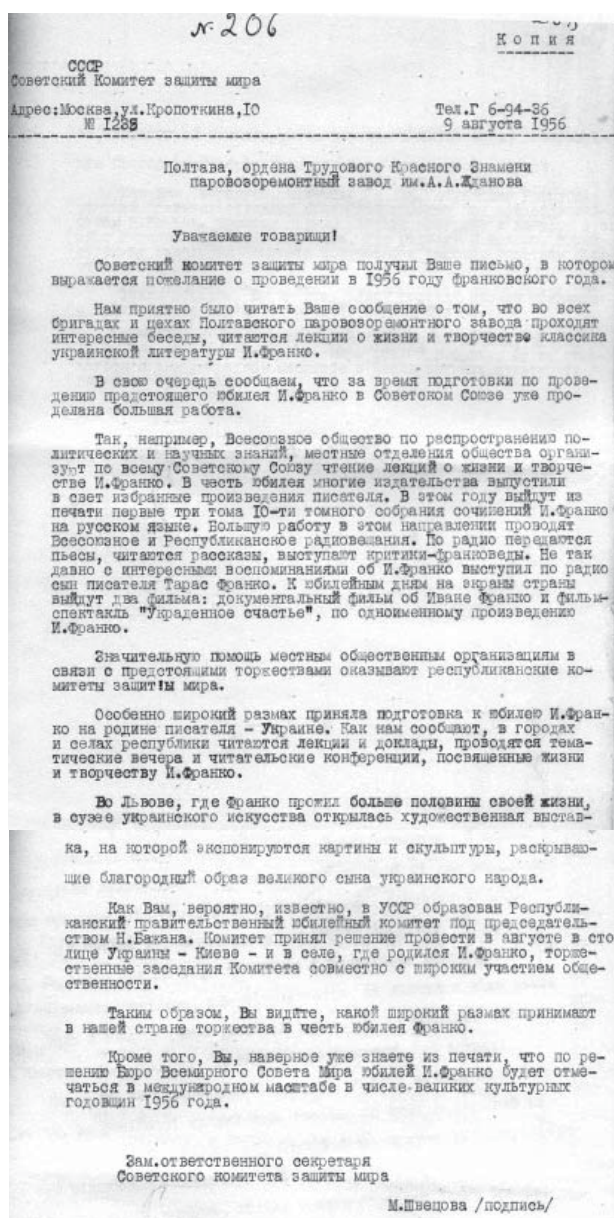
Так, например, Всесоюзное общество по распространению политических и научных знаний, местные отделения общества организуют по всему Советскому Союзу чтение лекций о жизни и творчестве И. Франко. В честь юбилея многие издательства выпустили в свет избранные произведения писателя. В этом году выйдут из печати первые три тома 10-ти томного собрания сочинений И. Франко на русском языке. Большую работу в этом направлении проводят Всесоюзное и Республиканское радиовещание. По радио передаются пьесы, читаются рассказы, выступают критики-франковеды. Не так давно с интересными воспоминаниями об И. Франко выступил по радио сын писателя Тарас Франко. К юбилейным дням на экраны страны выйдут два фильма: документальный фильм об Иване Франко и фильм-спектакль «Украденное счастье», по одноименному произведению И. Франко.

Значительную помощь местным общественным организациям в связи с предстоящими торжествами оказывают республиканские комитеты защиты мира.

Особенно широкий размах приняла подготовка к юбилею И. Франко на родине писателя – Украине. Как нам сообщают, в городах и селах республики читаются лекции и доклады, проводятся тематические вечера и читательские конференции, посвященные жизни и творчеству И. Франко.

Во Львове, где Франко прожил больше половины своей жизни, в музее украинского искусства открылась художественная выставка, на которой экспонируются картины и скульптуры, раскрывающие благородный образ великого сына украинского народа.

Как Вам, вероятно, известно, в УССР образован Республиканский правительственный юбилейный комитет под председательством Н. Бажана. Комитет принял решение провести в августе в столице Украины – Киеве – и в селе, где родился И. Франко, торжественные заседания Комитета совместно с широким участием общественности.

Таким образом, Вы видите, какой широкий размах принимают в нашей стране торжества в честь юбилея Франко.

Кроме того, Вы, наверное уже знаете из печати, что по решению Бюро Всемирного Совета Мира юбилей И. Франко будет отмечаться в международном масштабе в числе великих культурных годовщин 1956 года.

Зам. ответственного секретаря Советского комитета защиты мира

М. Швецова /подпись/